

Nastavnici, voditelji promjena priče 2

Nastavnici, voditelji promjena

Nastavnici se u svom svakodnevnom radu suočavaju sa nizom poteškoća i izazova koji prave prepreke za nastavu koja će naglašavati savremeno, multikulturalno, održivo društva gdje je omogućeno jednako obrazovanje za svu djecu, u skladu sa njihovim individualnim obrazovnim potrebama.

Kako bi nastavnici bili u mogućnosti odgovoriti na zadatke koje se postavljaju pred njih, neophodno im je osigurati potrebnu podršku, osnažiti ih i podsjetiti da su oni taj odlučujući faktor u odjeljenju.

Nastavničko vodstvo je program podrške nastavnicima, koji voditeljski tim proMENTE socijalna istraživanja provodi od 2010. godine i koji ima za cilj unapređenje profesionalnog i intelektualnog kapaciteta škola. U okviru programa nastavnici istražuju koncept nastavničkog vodstva, rade na osvještavanju i osnaživanju ličnih vrijednosti i interesa te identifikuju izazov u radu koji žele da prevladaju. Kreiranjem i vođenjem vlastitih projekata nastavnici razvijaju nove ili unapređuju postojeće nastavničke prakse, uvode promjene u svom radu koje u konačnici vode do vođenja promjena na nivou škole.

U školskoj 2012/2013. godini, u okviru projekta "Nastavnici, nosioci promjena za obrazovanje bez predrasuda", 44 nastavnika i nastavnice iz četiri osnovne škole iz Mostara i Tuzle su obučeni i osnaženi da budu voditelji promjena kao i da istražuju, evaluiraju i unapređuju nastavni i odgojno-obrazovni proces.¹

Poteškoće, izazovi, promjene i postignuti rezultati nastavnika i nastavnica predstavljeni su u vidu kratkih priča koje slijede i koje su pokazatelji da nastavnici mogu i znaju inicirati i voditi promjene i da su te promjene moguće.

¹ Više o projektu na www.nastavnickovodstvo.net

Razvoj interesa za čitanje

Zovem se Sanja Primorac. Po zanimanju sam knjižničar. Radim već 4 godine u knjižnici Osnovne škole Petar Bakula u Mostaru. Odlučila sam se uključiti u ovaj projekt jer sam uvidjela da učenici jako malo čitaju. Njihovo čitanje se uglavnom svelo na knjige koje su obavezne, lektirne knjige koje se posuđuju jednom mjesečno. Prepoznavajući problem odlučila sam poboljšati interes učenika za čitanje, bez da im se to nameće. Odlučila sam se za mlađe učenike jer njih se lako može potaknuti, a i ljubav prema knjizi se upravo i treba razvijati od malih nogu.

Učenici sami biraju

Prvi moj korak je bila suradnja sa učiteljima, nastavnicima hrvatskog jezika, kao i mojim kolegama iz drugih škola. Njih sam upoznala sa projektom i razmijenila svoje ideje i saslušala njihova mišljenja i sugestije. U knjižnici sam napravila posebnu policu na kojoj sam odvojila zanimljive knjige prilagođene uzrastu učenika II. III. IV. razreda, gdje su mogli sami birati što žele da čitaju.

Izradila sam Pano sa džepićima odje-ljenja u koja su ubacivali dojmove o pročitanoj knjizi. U prostorijama škole napravila sam i čitaonicu u kojoj možemo organizirati radionice povodom blagdana, kao i sastanke sekcija koje razvijaju interes i ljubav za knjigu. U tom periodu vodila sam ih na susrete sa književnicima za vrijeme trajanja Mostarskog proljeća Matice Hrvatske i još na nekoliko radionica u prostorijama Narodne knjižnice u Mostaru.

Rezultati

Od samog početka realizacije projekta radovalo me što sam prepoznala da sam uspjela kod djece probuditi interesovanje. Zainteresiranost je bila velika i dnevno sam imala preko 200 posjeta školskoj knjižnici, što je neuporedivo mnogo više nego što ima Narodna knjižnica na Dječijem odjelu. Zadovoljna sam postignutim rezultatima jer knjige više ne stoje na policama već su u dječijim rukama. U svom radu i dalje ću poticati interes za čitanje i knjigu. ●

Poticanje kreativnosti i kreativnog izražavanja učenika

Zovem se Kristina Soldo i profesorica sam likovne kulture u Osnovnoj školi Petra Bakule u Mostaru. Nezadovoljna sam stereotipnošću i shematizmom koji vladaju u našem odgojno-obrazovnom sustavu kao i potpuno pogrešnim poimanjem predmeta Likovna kultura. Djecu treba učiti rješavanju problema, poticati njihovu individualnost, kreativno mišljenje i ponašanje za koje je potrebno imati pouzdanja i hrabrosti za vlastita prosuđivanja i ideje. Odlučila sam svojim aktivnostima potaknuti kreativnost i kreativno izražavanje kod učenika a ujedno poboljšati svoje vještine poučavanja.

Gravitacioni crtež

Kreativnost je psihološka funkcija i može se razvijati izučavanjem i ovlađavanjem kreativnim procesima i ključ je za individualno samoostvarenje. Likovna kultura je jedini predmet u kojem se insistira da svaki učenik ima drugačije rješenje i omogućila sam učenicima da to shvate tako što sam drugačije predstavljala nastavne

jedinice. Učenike V., VI. i VII. Razreda stavila sam u nove situacije, gdje su sami rješavali probleme uz moje mentorstvo, pri čemu su vjerovali da mogu do kraja ostvariti vlastite ideje. U VII. razredu zadatak je bio napraviti gravitacijski crtež temperom a znamo da je nemoguće napraviti dva ista, zatim promatranjem, zapažanjem i zaključivanjem uočiti na njemu likove i istaknuti ih flomasterima i tušem. Tako smo igrom potakli kreativnost – dovrši crtež na najzanimljiviji način. Stvorena je otvorena atmosfera u kojoj su se igrali mislima, značenjima i percepcijom i dobili smo različite i originalne likovne radove.

Neobičan cvijet

Učenici VI. razreda trebali su od kolaž papira, tempere i alufolije napraviti Neobičan cvijet – ovaj sam cvijet ja stvorio. Cilj je razbijanje šablona u likovnom izrazu, jer posezanje za šablonom oslobađa njenog korisnika napaora za razmišljanjem. Umjesto memoriranja i reproduciranja uglavnom

istih oblika potičemo ih na razmišljanje, važan je proces rada stvaranje novih veza među različitim oblicima i materijalima. Cvijet nije morao biti lijep, niti mirisati, a listovi su mogli biti bilo koje boje. Oslobodili su maštu, kombinirali materijale slobodno kidanjem, bušenjem, gužvanjem, struganjem boje i bez straha dolazili do novih rješenja. Čiji je cvijet najčudniji? Pred učenike V. razreda stavljen je zadatak kojim su bili oduševljeni, izraditi Čudovište od kartona role toalet papira, tempere, kolaža, vunice, tkanine, dugmadi. Sa zadatkom su upoznati na početku sata, nije bilo prethodne pripreme a morali su do kraja sata stvoriti originalno čudovište izbjegavajući kič. Stavljeni u situaciju gdje su donosili odluke brzo, samostalno su rješavali problem na najbolji način sa trenutno raspoloživim sredstvima. Od šarenila materijala koje su donijeli i međusobno razmjenjivali nastali su maštoviti radovi koje smo nakon provedene analize i vrednovanja izložili na panou kabineta.

Kad učenici oduševe

Učenici VI., VII. i VIII. razreda su nakon uspoređivanja i estetskog vrednovanja izloženih likovnih radova, čime smo potaknuli i njihovo kritičko razmišljanje i procjenjivanje bez straha, glasovali koji je odjel najbolje ostvario postavljene ciljeve. U ostvarivanju sve tri nastavne jedinice koristili su kombinirane tehnike jer se usklađivanjem različitih materijala razvija vizualno mišljenje. Poticanjem koncentracije, razvijanjem brzine mišljenja i zaključivanja direktno se utječe na funkcionalno znanje koje u našim školama nije na zavidnoj razini. Onaj tko poučava druge također uči, razvijajući osobnu kreativnost razvijati će je i kod onih koje podučava. Drugačijim pristupom obrade nastavnih jedinica učenici su bili oduševljeni, a likovnim radovima oduševili su i mene i moje kolege. Kreativni rad je zadovoljstvo i uživanje a kreativnost može biti dio svake odluke. ●

Model “Pipi Duga Čarapa”

Zovem se Selma Hodžić, zaposlena sam u Zavodu za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju Tuzla, u Odjelu za dokumentaciju i edukativnu inovaciju, već četvrtu godinu. Radeći u Zavodu uočila sam da je potrebno povećati spektar slobodnih aktivnosti učenika prilagođenih njihovim sposobnostima i interesima. Obzirom da Odjel u kojem sam zaposlena često posjećuju vrlo kreativni studenti Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, ponudila sam im da zajedno osmislimo način kako bi naši učenici imali kvalitetnije iskorišteno slobodno vrijeme, što su tri studentice rado prihvatile.

Pipi na više načina

Ciljeve koje sam postavila su se odnosili na iskorištavanje slobodnog vremena učenika, zadovoljavanje njihovih interesa i potreba, omogućavanje studentima Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta da se upoznaju sa našim učenicima i iskažu svoju krea-

tivnost te afirmacija škole. Zahvaljujući posjeti kolegica iz Švedske koje su nam poklonile nekoliko knjiga, slikovnica, bojanki i jedan kostim “Pipi Duga Čarapa”, došli smo na ideju da oformimo istoimeni kutak u prostorijama škole, u kojem će se nalaziti sve navedeno obogaćeno sa lutkom obučenom u kostim, crtanim filmom i igranim filmom “Pipi Duga Čarapa” te našim CD-om. Jedna od ideja koju su svi rado prihvatili je bila i osmišljavanje koreografije koju bi izvodili učenici i studenti. Nakon toga uslijedio je susret učenika i studentica, s ciljem da se učenici što bolje upoznaju sa likom “Pipi Duge Čarape”. Studentice su pročitale priče o pustolovina “Pipi Duge Čarape” obogaćene fotografijama te prikazali video snimke preuzete sa interneta.

Nastupi

Potom je uslijedilo pravljenje lutke “Pipi Duge Čarape”, uz pomoć domara i studentica, te kreiranje koreografije. U dizajniranje kostima uključili

su se, osim studentica, i roditelji, socijalna radnica i nastavnici iz Zavoda. Potom su uslijedili nastupi na II Sajmu ideja inkluzije u Sarajevu povodom Dana osoba sa Down sindromom, obilježavanja Dana planete zemlje u Gimnaziji "Ismet Mujezinović" u Tuzli i Dana našeg Zavoda. Studentice su radile na dokumentovanju svih aktivnosti te su napravile i jedan CD sa fotografijama i muzikom koji je poklonjen svim učenicima koji su učestvovali u koreografiji, kao i nastavnicima iz škola uključenih u projekat. Učenici i studenti su uživali u svim navedenim aktivnostima gdje su mogli da se opuste, igraju i uče. Realizacija projektnih ak-

tivnosti je dovela do uticaja i na nastavnike koji su se obogatili sa jednim novim očiglednim sredstvom kojeg mogu koristiti u nastavi jezika i književnosti. Tokom svog rada sam se konsultovala sa menadžmentom škole, socijalnom radnicom, nastavnicima, domarom te studentima o tome kako bismo na najbolji mogući način implementirali ideju o kutku "Pipi Duga Čarapa" te kako da u njemu đaci provode svoje slobodno vrijeme. U narednom periodu ću i dalje raditi na afirmaciji i unapređivanju kutka. Nadam se da će ovaj kutak nastaviti živjeti i spajati učenike, nastavnike i studente kao i lokalnu zajednicu. ●

Uključivanje roditelja u aktivnosti rada obrazovne ustanove

Zovem se Alma Kasumović, po zanimanju sam dipl. pedagog-psiholog, a u Zavodu za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u tjelesnom i psihičkom razvoju sam obavljala svoj pripravnički staž. Na početku svog rada u Zavodu primijetila sam prostoriju u kojoj roditelji (uglavnom majke) sjede i čekaju svoju djecu dok završe sa nastavom. Uočila sam onako usput da u starom skladištu postoje neiskorištene svijeće i stari svijećnjaci. Odlučila sam pokušati da ih zajedno sa roditeljima malo dekorisem, upakujem u ukrasni papir i da ponudimo kupcima. Roditeljima se svidjela ta ideja, uradili smo sve to i desilo se nešto što niko nije očekivao, prodali smo sve svijeće.

Radno-okupaciona terapija

Onda je nastala dilema šta uraditi dalje, sredstva je lako potrošiti i završiti na tome. Međutim, predložila sam im da dio sredstava uložimo u nove aktivnosti, u radionicu gdje će oni pokazati svoju kreativnost, iskoristiti svoje slobodno vrijeme na produkti-

van način, a pri tome doprinijeti da se uslovi rada u školi poboljšaju. Tako je nastala Radno-okupaciona terapija za roditelje. Međutim, ta radionica nije imala samo cilj povećati prihod, već ponuditi i neki vid psihološke terapije. Postala sam dio grupe, odnosno njihov vođa koji je primjerom morao voditi. Majke su heklale, plele, nizale i pričale o svojim problemima. Na taj način su dobile jedan vid psihološke pomoći koja im je bila potrebna, a koju nisu nikad dobile.

Nastojala sam ih uključiti u što više aktivnosti, da vide rezultate svog rada. Njihovi proizvodi bili su na prodajnim izložbama Zavoda. Rezultati su pristizali, sredstva koja su dolazila otišla su ondje gdje je u datom momentu bilo najpotrebnije. Kupljen je didaktički materijal za težu i tešku mentalnu retardaciju, dat je dio sredstava za liječenje djevojčice oboljele od raka, plaćen je prevoz da djeca odu na terapiju jahanjem, izrađena je zastava Zavoda, finansirali smo i projekte drugih nastavnika (naravno u

Mnogo sam naučila u ovom procesu. Imala sam dosta uspona i padova. Naučila sam biti strpljiva i istrajna u svojim namjerama. Mnogo sam morala da učim novoga da bi mogla da realizujem svoju radionicu. Često sam morala mijenjati pristupe, pokušavala sam biti dio njih. Nekada je to išlo, a nekada sam nailazila na zid koji je trebalo postepeno rušiti.

Biti roditelj djeteta sa smetnjama u razvoju, naročito biti majka nije lako – naročito u sredini u kojoj živimo. Naučila sam puno od mojih majki, učile smo zajedno, kroz rad i kroz druženja. Postigla sam cilj da se otvore prema sebi i prema drugima, da pričaju jedna drugoj slobodno o onome što su proživjele i na takav način međusobno se pomažu.

skladu sa mogućnostima), a roditelji su nagrađeni uređenjem enterijera prostorije u kojoj borave dok čekaju da djeca završe s nastavom. Kruna naših aktivnosti bilo je predstavljanje naših proizvoda na Kids Festivalu, Sumero "Probudite se" 2013.

Moji uspjesi

U realizaciji svog projekta koristila sam brojnu literaturu, konsultovala se sa nastavnicima, a što je najbitnije imala veliku podršku menadžmenta "Zavoda" i svog mentora.

Sretna sam što sam aktivirala kako kažu "najuspavaniju populaciju u Zavodu", što su nastale promjene na koje niko nije ostao ravnodušan. Drago mi je što ovo neće biti prolazno, što naredne godine nastavljamo s aktivnostima. ●

Literatura:

<http://www.obiteljskicentar.hr/media/attachment/priprema-1.pdf>

http://www.ucilisteidem.hr/Dokumenti/RODITELJI_ZA_RODITELJE_201216181327.pdf

<http://www.uns.ac.rs/sr/doktorske/tatjanaKrstic/disertacija.pdf>

Mikloš Biro i Willi Butollo, urednici: Klinička psihologija – Ludwig Maximilians Universität, München i Futura Publikacije, Novi Sad, 2003.

Razredna web stranica – Mali školarci

Zovem se Dragica Božić i učiteljica sam u Osnovnoj školi Petra Bakule u Mostaru već 22 godine. Za ovaj projekt odlučila sam napraviti razrednu web stranicu jer tako mogu ponuditi središnje mjesto za objavljivanje važnih informacija o nastavi, učenju i svakodnevnom životu učenika u školi. Svojom razrednom web stranicom sam postigla više ciljeva: Bolja suradnja s roditeljima (komunikacija putem e-maila); dostupnost korisnih dokumenata za učenike radi poboljšanja učenja; informiranje roditelja o događajima u mom odjelu, u školi i izvan nje; objavljivanje zajedničkih fotografija kroz aktivnosti u učionici; objavljivanje likovnih i literarnih radova učenika; informiranje roditelja i škole o izvanškolskim aktivnostima učenika; dostupnost korisnih materijala i ideja za druge učitelje i učenike koji pohađaju isti razred; vlastiti poticaj da budem kreativnija u radu; predstavljanje roditeljima i široj javnosti cjelokupnog rada u učionici (sve na jednom mjestu); promoviranje mog rada i škole putem interneta.

Razvojni put projekta

Nakon što sam savladala osnovne alate za izradu web stranice, osmislila sam njezin izgled, osnovne stranice i podstranice. Intenzivno sam počela prikupljati materijale (vježbe i fotografije) te ih postavljala na web. Često sam fotografirala učenike u našim aktivnostima, njihove likovne radove i prikupljala njihove fotografije u izvanškolskim aktivnostima. Učenike, roditelje i ravnateljicu škole sam upoznala o svom radu. Nakon mjesec i pol dana anketirala sam roditelje o tome da li se slažu s tim da naša razredna web stranica bude objavljena. Velika većina roditelja je bila za objavljivanje stranice, ali jedan mali broj roditelja je bio protiv toga.

Uskoro sam uz pristanak ravnateljice i uz suradnju s nastavnikom informatike održala roditeljski sastanak i prezentirala našu web stranicu prije objavljivanja. Nakon prezentacije svi su roditelji bili oduševljeni, vidjevši da prava i identitet njihove djece nisu ugroženi, te da se ništa ne može zlou-

potrijebiti. Dali su dopuštenje za njezino objavljivanje.

Rezultati

Nakon objavljivanja razredne web stranice roditelji i učenici su počeli intenzivno pratiti sadržaje na web stranici i preuzimati korisne dokumente za vježbanje. Vrlo su sretni kada na internetu vide svoje fotografije, likovne i literarne radove. Roditelji me po potrebi kontaktiraju putem e-maila, usput podržavajući i hvaleći ovu moju inicijativu. Uspjeh u učenju cjelokupnog odjela se poboljšao. Učenici su motiviraniji i zadovoljniji u radu. Izrađuju plakate, donose svoje radove i fotografije kako bi bili objavljeni na webu. Ovu web stranicu gotovo svakodnevnom ažuriram dodajući nove sadržaje iz naše učionice.

Sljedeći koraci

S ovom generacijom učenika ću s oduševljenjem još dvije godine raditi na ovoj web stranici. Nakon toga planiram za svoje nove generacije učenika kreirati i objaviti nove razredne web stranice. ●

Razvijanje strategije za poboljšanje nastave prirode i društva

Zovem se Anida Rahimić i profesorica sam razredne nastave u OŠ "Mustafa Ejubović – Šejh Jujo" u Mostaru. U dosadašnjem radu primijetila sam da učenici nemaju interesovanje za nastavne sadržaje predmeta Priroda i društvo. Većina učenika se izjasnila da ne vole ovaj predmet. Upravo iz tog razloga smatram da ga je potrebno učiniti zanimljivim kako bi ga i đaci prihvatili. Da bih pokušala to ostvariti, napravila sam plan radionice / akcije pod nazivom "Škola u cvijeće – otpad u smeće" kojom ćemo, zajedno sa roditeljima, pomoći uređenju i održavanju školskog dvorišta.

Jedan učenik – jedan cvijet

Obavijestila sam roditelje o budućim aktivnostima. Na sastanku smo dogovorili termin prve radne akcije u kojoj mi je njihova pomoć i podrška neophodna jer je potrebno pripremiti zemljište za sadnju cvijeća. Roditelji su rado sarađivali i u kratkom roku donijeli sadnice cvijeća. Cilj aktivnosti bio je da svaki učenik zasaди svoj cvi-

jet o kojem će ubuduće voditi brigu. Učenici su na prethodnim časovima naučili da su biljke živa bića (kao i ljudi), te da je za njihov rast i razvoj potrebno sve kao i nama – hrana, voda, toplota, svjetlost, zrak, sunce, briga, ljubav...

Sadeći cvijeće učenici su stekli novo iskustvo, a daljnjom brigom o cvjetovima koje su sami zasadili učiti će biti odgovorni. Kako bismo pokazali i vidjeli razvoj biljke od sjemena do cvjetanja, posijali smo nekoliko vrsta cvijeća, te sada svakodnevno pratimo promjene. Učenici su oduševljeni. Pokazali su veliki interes i svakodnevno vrijedno zalijevaju svoje cvijeće i brinu o njemu. Svojim radom motivirali su i učenike ostalih odjeljenja, pa su i oni željeli da posade svoj cvijet.

Ljepše dvorište

Kao podsjetnik nesavjesnim građanima, postavili smo oznaku upozorenja za odgovorno odlaganje otpada, kako bismo svi mi, ali i naši budući naraštaji mogli uživati u prirodi.

Realizacijom ovog projekta potakla sam učenike na stvaranje boljih uslova za boravak i rad u školskom dvorištu, da unaprijede zaštitu životne sredine kao i podizanje nivoa svijesti o ulozi prirode i njenog očuvanja. Ovim završavamo prvi dio projekta koji će se razvijati i nadograđivati dokle god postoji interesa, inspiracije i dječije aktivnosti. ●

Jačanje kapaciteta nastavnika za inkluzivno obrazovanje

Moje ime je Antonela Drmać i profesorica sam vjeronauka u Osnovnoj školi Petra Bakule u Mostaru. Već odavno, problem koji sam zamijetila nije prisutan samo u našoj školi već i u drugim školama širom naše države. Uz suradnju pedagoginje naše škole Hazire Pantić, javno smo progovorile o tome i pokušale djelovati onoliko koliko je to u našoj moći unutar škole u kojoj radimo, a sve kako bismo pomogli učiteljima i učenicima.

Predavanja

Izrazito smo zabrinute za djecu s posebnim potrebama koji su učenici naše škole i s kojima se radi po redovnom Nastavnom planu i programu zato što njihovi roditelji zatvaraju oči pred istinom i odbijaju odvesti svoje dijete na kategorizaciju. S druge strane učitelji nakon opservacije učenika svjesni su njihovih mogućnosti i rezultata. Kako je u našoj državi zakazao sustav i zakonska regulativa, mi smo na samom početku razvile strategiju kako pomoći učiteljima koji imaju

dijete s posebnim potrebama u odjelu, a time i samim učenicima. Organizirale smo, uz podršku i pomoć ravnateljice, četiri stručna predavanja za učitelje, gdje smo predložile koje tehnike, metode, pristupe koristiti... A drugi cilj je bio ostvariti kvalitetan odnos s roditeljima djece s posebnim potrebama.

Teme predavanja za učitelje bile su: *Uloga učitelja u inkluzivnom obrazovanju, Opservacija učenika s teškoćama u razvoju, Autizam, ADHD!*

Teme su isključivo vezane za ono što je nama bilo najpotrebnije, a predavači su osobe koje rade s djecom koje imaju poteškoća u razvoju ili u Školi za djecu s posebnim potrebama, ili u Rehabilitacijskom centru za osobe s posebnim potrebama.

Rad s roditeljima

Organizirale smo i predavanja za roditelje – *Prednosti inkluzivnog pristupa u nastavi*. Na tom predavanju, nakon stručnog izlaganja, u diskusiji smo dali glavnu riječ majci našeg uče-

nika s posebnim potrebama koja je rekla koliko je njeno dijete napredovalo iako ide po prilagođenom nastavnom planu i programu, uz još puni tretman defektologa, logopeda i fizioterapeuta; te koliko ona sama surađuje s učiteljicom i kako radi kući sa svojim djetetom.

Na kraju svega rezultati su bili dobri, počevši od toga da je nekoliko roditelja došlo pitati za savjet što trebaju učiniti po pitanju kategorizacije svoga djeteta i koji su sljedeći koraci.

Uposlenici u školi su, između ostalog, i ovo napisali nakon predavanja:

“Naučila sam o zabudama koje prate autističnu djecu. Naučila sam o nekim novim oblicima hiperaktivne djece. Te kako se odnositi prema djeci s proble-

mima u ponašanju... Sad znam kako unaprijediti njihov rad.”

“Kao učitelj, sad bolje razumijem potrebe sve djece.”

“Čula sam mnogo novih stvari... o temama koje mi nisu bile poznate, te zahvaljujem na tome.”

“Sad znam kako postupiti, reagirati u konkretnim situacijama s djecom s posebnim potrebama, kad se javi problem u ponašanju.”

“Sad znam kako prepoznati i kako raditi s djecom.”

“Na svim ovim predavanjima sam naučila jako puno, jer imam dijete u odjelu, kojemu je dijagnosticiran ADHD!”

“Naučila sam kako pomoći djetetu s nedostatkom pažnje.” ●

Socijalna inkluzija kroz slobodne aktivnosti učenika

Zovem se Fata Zilić i nastavnica sam u predmetnoj nastavi u Zavodu za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju u Tuzli. Kao defektolog-oligofrenolog (profil defektologa koji radi sa osobama sa intelektualnim teškoćama) radim u Zavodu deset godina. Radeći u Zavodu primijetila sam da neki od učenika, uglavnom oni sa “težim” i kombinovanim smetnjama nisu uključeni niti u jednu slobodnu aktivnost. Željela sam pronaći način kako da i ove učenike uključim u neku od sekcija bez obzira na njihove mogućnosti i potencijale.

Učenik u centru aktivnosti

Razmišljajući o ovoj “problematici” vodilja su mi bile rečenice autora Teorije višestruke inteligencije Howarda Gardnera: “Ne zanima me IQ djeteta. Zanima me što i kako dijete u ovom trenutku razumije te kako mu ja u tome mogu pomoći. Nitko ne razumije sve, svatko razumije nešto. Obrazovanje treba voditi ka stalno rastu-

ćem razumijevanju svakog djeteta, ma kakve njegove sklonosti i sposobnosti bile”. (H. Gardner, 1994.)

Odlučila sam, u dogovoru sa roditeljima i pedagogom škole, da oformim novu sekciju. Grupu sam ciljano odabrala i odlučila da više budemo usmjereni na proces rada nego na krajnji rezultat. Uključila sam prvobitno 8 učenika koji nisu bili niti na jednoj drugoj sekciji, a kasnije se taj broj proširio na 12 učenika. Dogovorili smo da će se sekcija održavati jednom sedmično.

Kako negativno postaje pozitivno

Ono sto mi je bilo prvo pitanje početkom rada je: Kako aktivnosti u okviru sekcije prilagoditi učeničkim intelektualnim mogućnostima i fizičkim sposobnostima?

Odlučila sam se da koristim različite oblike rada u skladu sa njihovim interesima i usmjerila se ka kreativnim i recitatorskim aktivnostima. Željela sam naučiti djecu da vjeruju u sebe, pokažu ono što mogu bez straha pred drugima i pošaljem poruku javnosti:

“Mi smo tu, dio smo vas!”

Ono što mi je stvaralo teškoće je to da neki od učenika zbog svojih sposobnosti i spontanijih reakcija trebaju stalni nadzor, a neki i fizičko vođenje, te je teško u određenom vremenskom okviru zadovoljiti njihove potrebe. Ubrzo se rješenje spontano pojavilo. Od početka rada sekcije meni se prijavljivalo nekoliko učenika koji imaju “blaže teškoće”, ali ih nisam uključila zbog toga što su već bili u drugim sekcijama. Nakon ovakvih “teškoća” u radu ja sam ove učenike “iskoristila” kao pomoć u radu sa učenicima kojima je trebalo fizičko vođenje i usmjeravanje. Ova saradnja je dala odlične rezultate i olakšala meni rad. Ideje za naše radove sam pronalazila

na stranicama: <http://www.i-creative.cz/category/pracelisty-pro-deti/>, <http://pinterest.com/klipklap/djecja-kreativa/>, www.krkotak.com.mk, a i sama sam uvodila novine.

Ubrzo smo imali i prve javne nastupe i izložbe koji su bili zapaženi. Učenici su tokom rada jačali svoje samopouzdanje, vjeru u sebe i svoj uspjeh. Učenici su bili više motivirani za rad i učenje. Emocionalno su bili otvoreniji i opušteniji. Razvila se vršnjačka medijacija. Ja sam u toku naših aktivnosti, svakog narednog sastanka bila sve motiviranija i sretnija i shvatila sam da svako od nas može da doprinese i bude dio zajednice bez obzira na sposobnosti. ●

Razvijanje higijensko – zdravstvenih navika kod djece

Moje ime je Bekir Saletović, diplomirani sam defektolog-oligofrenolog. U JU “Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju” Tuzla, radim već 15 godina. Predajem opšte predmete u srednjoj školi u sklopu Zavoda. U mom radu se konstantno provlačio problem s održavanjem lične higijene učenika. Sa kolegama sam i do sada nastojao rješavati ove poteškoće, ali bez jasne strategije rada. Sada sam krenuo u sistematsko rješavanje ovog izazova. Otežavajuća okolnost je što i porodice naših učenika i same nemaju razvijene kulturno-higijenske navike i siromašni su. Uz dogovor sa menadžmentom Zavoda krenuo sam u realizaciju veoma ambicioznog plana na nivou srednje škole (7 odjeljenja) i internata (40 djece).

Evidentni list

Kroz period od tri mjeseca u ovom projektu sam uradio brojne aktivnosti u cilju animiranja djece, njihovih roditelja, ali i kolega da mi pomognu.

Počeo sam od izrade obrasca o evidenciji lične higijene za nastavnike i odgajatelje. To je jednostavan evidenti list za mjesec dana sa uputstvom, koji je okosnica svih akcija na poboljšanje higijene djece. Organizovao sam nekoliko sastanaka stručnog aktivna radi upoznavanja kolega sa projektom i usaglašavanja stavova. U odjeljenja đaka srednje škole i sobe internata uveo sam ulogu higijeničara koji pregleda ličnu čistoću učenika i to upisuje u svesku za higijenu. Obećao sam učenicima koji se najviše potrudu u održavanju lične higijene nagrade i prijatna iznenađenja! Da bih razvio svijest o važnosti čistoće, na časovima odjeljenjske zajednice je to često bila tema. Podijelio sam listove o evidenciji lične higijene kolegama uključenim u projekat te sam objasnio kako ih popunjavati. Projekat podrazumijeva i rad sa roditeljima djece na roditeljskim sastancima i na Vijeću roditelja (upoznavanje sa kampanjom i podrška), kao i organizovanje humanitarne akcije na nivou Zavoda za sve

Kroz ovaj rad stekao sam veliko iskustvo i naučio da čak oni naizgled „nerješivi izazovi“ u našem svakodnevnom radu, kada im se studiozno priđe i zajednički timski radi, mogu lahko i uspješno biti savladani i riješeni.

Sretni smo da smo imali ovako korisna druženja i radionice u okviru ovog projekta i mislim da smo zaslužili epitet: „Nastavnici, nosioci promjena za obrazovanje bez predrasuda“. Projekt nam je pomogao da osvijestimo svoje mnogobrojne potencijale i da uložimo maksimum u suočavanju s velikim izazovima, koji nas godinama tište...

zainteresirane (*“Doniraj higijenski proizvod djeci Zavoda”*). Te proizvode smo dijelili djeci na svakoj prezentaciji kao pomoć u održavanju lične higijene.

Saradnja sa lokalnom zajednicom

Razvili smo strategiju rada u internatu Zavoda (lijepljenje plakata i prezentacije, šivenje i podjela nesesera i peškira sa inicijalima učenika, nadgledanje sprovođenja lične higijene od strane medicinske sestre i podjela higijenskih proizvoda). Tu djeca imaju cjelodnevni boravak u toku radne sedmice, te je potreba za brigom o higijeni još izraženija. Da bi projekat bio uspješan, pratio sam i koordinirao sve aktivnosti (sa kolegicama iz šnajderaja, sa Vijećem roditelja, pomoćnim osobljem, kolegama u internatu i u nastavi, socijalnim radnikom, pedagogom i direktorom). Uspostavili smo saradnju sa Domom zdravlja (stomatolog, pedijatar, neuropsihijatar) preko naše medicinske sestre, te su djeca po potrebi imala brže medicinske

usluge. Obišli smo (zajedno sa socijalnim radnikom i pedagogom Zavoda kao i predstavnicima Centra za socijalni rad) i porodice učenika da vidimo u kakvim higijenskim uvjetima žive.

I na kraju smo poduzeli mjere: nagrade (pohvala, dodjela poklona, oglaš u školi, posjeta drugoj školi), i savjetodavni rad za đake koji nisu ispunjavali prihvaćene obaveze. ●

Razvijanje samopouzdanja u izradi kontrolnih i pismenih zadaća iz matematike

Zovem se Marica Iličković, nastavnica sam razredne nastave u OŠ "Kiseljak" u Kiseljaku kod Tuzle. Predajem đacima četvrtog razreda. Radeći u učionici prethodnih godina, primijetila sam da učenici vole matematiku. Međutim, uočila sam da se teže snalaze u pismenom rješavanju zadataka u odnosu na usmene odgovore i rad pred tablom. Zbog nesigurnosti u tačno rješenje zadatka, odmah traže pomoć od učiteljice.

Željela sam naći način da djeca steknu samopouzdanje i da kažu: "Ja to mogu!"

Predstavljanje ideje

Nakon uočenog problema, odlučila sam da napravim plan aktivnosti kako da lakše urade kontrolne radove iz matematike. Razmijenila sam mišljenja sa kolegama i pristupila realizaciji plana. Kolege su me podržale. Upoznala sam učenike sa novim načinom izrade kontrolnih radova. Većina je bila zadovoljna sa novim prijedlogom. Na roditeljskom sastanku sam

upoznala roditelje sa novom strategijom rada. Novina je bila što svaki učenik dobije dvadeset zadataka različite težine i bira koje zadatke će rješavati. U prvom trenutku pojavili su se uzdasi, bili su neodlučni koje zadatke da izaberu. Ubrzo su počeli da rade i trudili su se da urade što više mogu. Zadatke su birali prema svojim sposobnostima. Kod većine učenika ubrzo su bile uočljive promjene i sticanje samopouzdanja jer se pojavila želja da se uradi što više zadataka različite težine i da se dobije bolja ocjena.

Učenici zadovoljni

Učenici su sami procijenili svojih postignuća, uočili su gdje su mogli biti bolji i gdje su pravili greške. U ocjenjivanju su bili veoma realni. Roditelji su dobili uvid u kontrolne radove da zajedno sa učenicima analiziraju rad. Uz kontrolne radove roditelji su dobili jedan anketni list na kojem su trebali zajedno s učenicima dati svoje komentare na urađeno. Prepreku na koju sam kao učiteljica naišla je:

“Kako ocijeniti urađene zadatke?” Nisam gledala na broj urađenih zadataka već izbor – ako su izabrali teže zadatke i tačno ih riješili, pokazali su koliko su znanja usvojili. Ovakav način rada ću veoma često primjenjivati jer su učenici izrazili svoje zadovoljstvo ovakvim oblikom rada. ●

Razvijanje strategija za poboljšanje radnih navika i pažnje

Moje ime je Hasiba Džihović i već deset godina sam učiteljica u OŠ "Mustafa Ejubović – Šejh Jujo" u Mostaru. Ove školske godine sam voditeljica prvog razreda devetogodišnje osnovne škole.

Prvo polugodište je proteklo u upoznavanju, privikavanju, donošenju razrednih pravila i učenje se uglavnom svodilo na igru, pjevanje, crtanje i razgovor. Međutim, u drugom polugodištu, kada se počelo sa usvajanjem slova, brojeva, pisanjem, čitanjem, primijetila sam da učenici nisu dovoljno pazili, da su mnogo pričali i nisu slušali jedni druge, a ni učiteljicu, da su ostavljali napola završene zadatke, domaću zadaću su neozbiljno shvaćali...

U učionici smo već imali pravila ponašanja koja smo zajednički donijeli u prvom polugodištu. Ta pravila su fantastično znali nabrojati, ali kao da im uopšte nije bilo jasno šta znače, nisu ih povezivali sa situacijama u učionici. Zabrinula sam se i počela tražiti načine na koje bih mogla poboljšati

pažnju mojih učenika. Ideju sam pronašla u priručniku za nastavnike autorice Bonnie Miller "Kako ostvariti uspješan kontakt sa učenicima" (Sarajevo, 2005).

Obrazac "Promjena ponašanja"

"Promjena ponašanja" funkcionira na pretpostavci da će učenici kojima se daje pozitivni podsticaj (poeni, zvjezdice, podsticajni komentari) za određena ponašanja, to primjenjivati i u nastavku života, ne samo u školi. Ja sam modificirala predloženu tabelu i prilagodila je ciljevima koje sam željela postići.

Pokazala sam tabele učenicima, objasnila da će svaki dan na kraju nastave da stavim dogovoreni znak, npr. zvjezdicu, neki pečat ako budu pazili na nastavi, radili mirno, dobro se odnosili prema drugarima, završavali zadatke, kako u školi tako i kod kuće, i dizanjem ruke tražili da govore. Pitala sam ih za njihovo mišljenje o svemu i da li se slažu da ih koristimo u radu do kraja školske godine. Prih-

vatili su! Ovaj obrazac “Promjene ponašanja” služi kao podsjetnik na reakcije učenika, ali i kao sredstvo komunikacije sa roditeljima. Nakon dogovora sa učenicima, poslala sam roditeljima pismo, u kome sam objasnila koji je smisao tabele koju će im djeca svakoga dana donositi na uvid.

Male zvijezde – veliki uspjeh

Nakon prvog dana korištenja ove tabele, u koju sam na kraju nastave crtala zvjezdice crvenom olovkom, došlo je do nevjerovatne promjene. Učenici su zaista željeli tu malu zvjezdicu, kao da je nešto najdragocjenije na svijetu. I bili su jako svjesni svake greške koju bi, često i nesvjesno, napravili. I što je najvažnije, svakom djetetu je bila važna “zvjezdica”. A što se tiče “nagrada” – učenici su imali skromne želje: da kredama u boji crtaju na tabli, da uzmu omiljenu slikovnicu na čitanje, da postave drugarima zagonetku, da “voze” druga koji koristi in-

validska kolica do izlaznih vrata poslije nastave...

“Zvjezdice” su imale velikog značaja i na roditelje, koji su svakodnevno imali uvid u rad i ponašanje svoje djece, a povratnu informaciju su mi, do roditeljskog sastanka, davali oni roditelji koji su dolazili da se informišu o napredovanju svoje djece. Na roditeljskom sastanku, svi roditelji su dali podršku “Promjeni ponašanja”. Ovu dobru praksu sam podijelila sa nekim kolegicama i kolegama, a i meni je mnogo pomogla u mom radu.

U početku mi je crtanje zvjezdica uzimalo mnogo vremena, pa sam počela da koristim jedan crveni marker, koji pravi malo veći otisak. Učenici ovaj otisak i dalje zovu zvjezdica. Za narednu školsku godinu, planiram raditi razredni obrazac, koji će biti većega formata i stajati u učionici, a roditelji će imati uvid kada budu dolazili na redovne razgovore i roditeljske sastanke. ●

Učenici pomažu učenicima

Zovem se Nives Šumanović i profesor sam hrvatskog i engleskog jezika. Već sam šest godina zaposlena kao učitelj hrvatskog jezika u Osnovnoj školi Petra Bakule u Mostaru. Ove godine sam postala razrednica vrlo brojnog odjela te se susrela s dva goruća problema: nedostatak kohezije i slabo obrazovno postignuće određenog dijela učenika, većinom iz područja gramatike. Odlučila sam popraviti to tako što će učenici s boljim uspjehom pomagati prijateljima koji imaju problema u savladavanju gradiva. Pritom sam željela povezati učenike koji se inače ne druže međusobno na velikom odmoru i u slobodno vrijeme. Računala sam da će ovaj način potaknuti koheziju unutar odjela, istodobno rezultirajući boljim obrazovnim uspjehom svih uključenih učenika.

Kako motivirati učenike

Prvi korak u projektu je bilo kontaktiranje s upravom škole te školskim pedagogom i knjižničarkom. Upoznala sam ih s idejom koju su odmah prih-

vatali i dali mi punu potporu. Potom sam razgovarala s učenicima te dobila tri skupine učenika koji su željeli postići bolji uspjeh u gradivu. Učenike sam motivirala na sljedeći način: poučavani učenik na kraju treba vladati gradivom bolje nego na početku, završnim ispitivanjem dobiva zasluženu ocjenu, a prijatelji koji su mu/joj pomagali, petice iz zalaganja. Škola posjeduje čitaonicu koju sam namijenila za izvođenje ovog projekta. U suradnji s knjižničarkom, odredila sam vrijeme partnerskog učenja tijekom kojeg je učenike nadzirala knjižničarka. Povratnu informaciju sam dobivala od samih učenika, kojima sam pružala pomoć u vidu zadataka koje su trebali rješavati. Učenici su imali slobodu sami odlučiti kada će provjeriti svoje znanje.

Iskustvo "tutora"

Na završnom ispitivanju svi učenici koji su sudjelovali, pokazali su bolji uspjeh nego na početku projekta. Uz to, anketom sam utvrdila da su uče-

nici razvili i prijateljske odnose kakve nisu imali na početku. Iskustva "tutora" su bila neočekivana: svi su se osjećali korisnima i uživali su u tome. Nitko nije spominjao zadovoljstvo peticama, što mi je bilo vrlo drago. Poučavani učenici su se osjetili posebnima jer im je netko želio pomoći. Time sam uvidjela i treći, neočekivani cilj projekta – razvoj tolerancije i razumijevanja tuđih potreba. Projekt sam uradila ciljano za predmet Hrvatski jezik, a učenici su tijekom projekta izrazili želju da ovako savladavaju i ostale predmete u kojima im

treba pomoć. To im je odobreno, iako im nisam mogla jamčiti petice iz drugih predmeta. Na moje ugodno iznenađenje, petice im nisu bile bitne. Namjeravam ovaj projekt proširiti i na ostale odjele u kojima predajem. ●

Strategija za smanjivanje međuvršnjačke agresivnosti

Moje ime je Nadija Peco. Profesorica sam razredne nastave u OŠ "Mustafa Ejubović – Šejh Jujo". U radu sa djecom sam primijetila da sve više učenika ima neprihvatljive oblike ponašanja i neprimjeren vokabular. Potaknuta radionicama "Nastavnik voditelj promjena", smatrala sam da treba poticati pozitivne oblike ponašanja kod školske djece i ukazivati na negativnosti. Da bih to postigla, pokušala sam razviti strategiju za smanjenje međuvršnjačke agresivnosti i učiti ih prosocijalnom ponašanju i empatiji.

Prikupljanje informacija

Kao nastavnik, organizator i regulator nastavnog procesa, poduzela sam slijedeće korake: detektovala sam djecu koja su imala odstupanja u ponašanju; prikupila dodatne informacije od roditelja, ostalih učenika i drugih nastavnika; zatražila pomoć od psihologa; pratila ponašanje djeteta. Zajedno sa školskim psihologom na vidno mjesto sam istakla pravila ponašanja u školi, obavila sam pojedinačne razgovore sa

učenicima koji su kršili pravila. Počela sam više koristim pohvale za nešto što je pozitivno napravljeno. Pohvale su pozitivno uticale kako na pojedinca, tako i na cijeli razred. Kada su učenici bili pohvaljeni za nešto pozitivno što su napravili, bili su spremniji i da prime kritiku. Uveli smo svakodnevne razredne sastanke na kraju dana. Na razrednim sastancima smo razgovarali o pravilima koja trebaju poštovati i zašto treba da se poštuju. Dio ovih sastanaka smo posvetili i društvenim odnosima u razredu i u školi, tačnije različitim vidovima međuodnosa. Više sam počela da koristim kooperativno učenje. Kao što sam naziv kaže to je grupno učenje, ali sa posebnim zadacima (radionice o toleranciji, prihvatljivim i neprihvatljivim oblicima ponašanja, empatiji). Svi učenici su trebali da učestvuju i svi su trebali znati prezentovati postignuća grupe. Da bih postigla dobar rezultat, vodila sam računa o agresivnoj djeci i njihovom mjestu u grupi – uvijek su bili pored đaka koji neće pristati na sukob.

Uloga roditelja

U ovom projektu mi je jako pomogla i vršnjačka podrška jer su se učenici lakše povjeravali jedni drugima, jer su jedni druge ohrabivali, zajedno su radili na izgradnji samopouzdanja, upravljanju osjećajima, empatiji, motivaciji i socijalnim vještinama, kao i na komunikaciji. U razredu smo osmišljavali igre i zabave, gdje se vodilo računa da svi učestvuju i daju svoj doprinos grupi, ali uz poštivanje pravila igre. Jedan od važnih koraka u smanjenju međuvršnjačke agresivnosti su bili i roditeljski sastanci. Roditeljima sam skrenula pažnju da se prosocijalno ponašanje uči, a najviše i

najčešće u široj i užoj porodici. Razgovarala sam sa roditeljima da osmisle neke zabave za svoju djecu i da im ograniče vrijeme provedeno ispred televizora. Prema istraživanju stručnjaka, jezik koji se čuje na TV programu, preovladava u odnosu na jezik u porodici. Na roditeljskom sastanku sam imala šaljivu prezentaciju: "Kako upropastiti vlastito dijete".

Držeći se gore navedenih mjera, poslije tri mjeseca sam primijetila da su djeca u razredu bila bolje povezana, da su češće željeli pomoći jedni drugima, da su se agresivnost i neprimjeren vokabular smanjili. ●

Učionica

- Poštujemo sve učenike.
- Pažljivo slušamo i ispunjavamo zadatke.
- Tiho radimo.
- Čak i u igri, pazimo na sigurnost.
- Podignemo ruku prije nego postavimo pitanje.
- U tišini slušamo dok drugi govore.
- Čuvamo školski pribor, namještaj i sve u učionici.

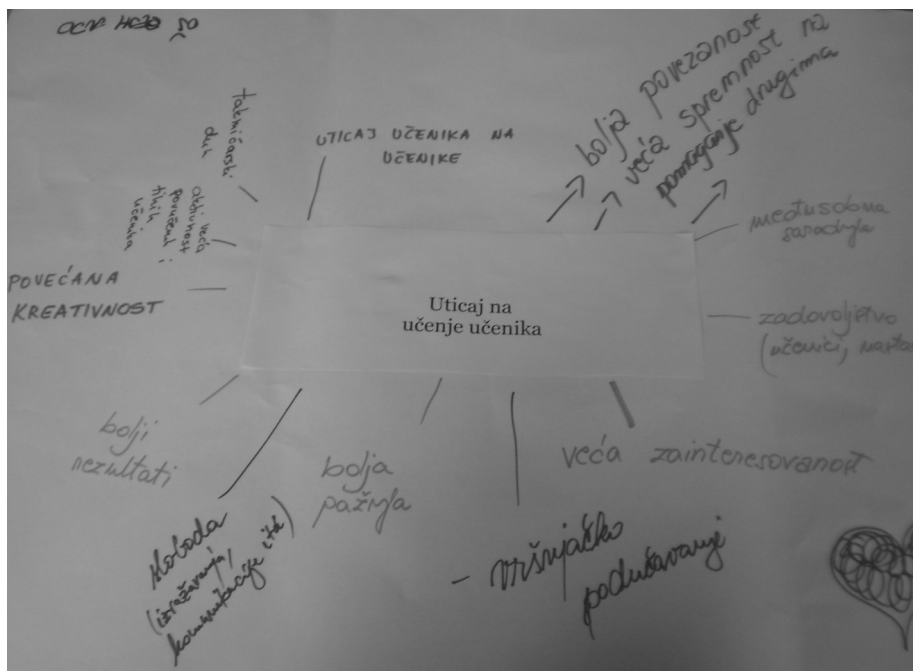
Poticanje kreativnih potencijala kod djece pomoću dramskog metoda

Zovem se Selma Mujezinović. Profesorica sam razredne nastave u Osnovnoj školi "Kiseljak" kod Tuzle. Razrednica sam u trećem razredu, ali sam ovu djecu upoznala prije polaska u prvi razred jer su dolazili na radionice za predškolsku djecu, tako da naše druženje traje već četvrtu godinu. U svakodnevnom radu uočila sam da pojedina djeca imaju problem sa iznošenjem vlastitih ideja i stavova, kao i odsustvo samopouzdanja osobito pri javnim nastupima. Promjena koju sam željela postići je da kroz timski rad i primjenu dramskog metoda usmjerim i ohrabrim djecu ka slobodnom izražavanju kreativnih potencijala i afiniteta.

Zašto dramski metod?

Drama zahtijeva kooperativnost jer se djeca uče da igraju životne situacije na zajednički način, djeca se usklađuju u zajedničkom radu, ovaj oblik rada omogućava poticajno okruženje za oslobađanje straha da izražavaju sopstvena osjećanja, razmišljanja i

ideje, poboljšava se komunikacija i bogati dječiji vokabular. Kreativnost podrazumijeva učeničku aktivnost, pa sam dugo razmišljala o načinu na koji bih mogla ukomponovati odabranu strategiju u nastavni proces i odlučila sam da to budu radionice za predškolsku djecu. Rad se odvijao u dva dijela. Ponedjeljkom smo pripremali radionice – priprema je podrazumijevala odabir i obradu priče pomoću dramskog metoda, podjela uloga, priprema materijala koji će se koristiti (crtanje, lijepljenje, kruženje, kopiranje). Jednom riječju osmišljavali smo koncept radionice pri čemu sam poticala djecu da daju svoje ideje i prijedloge. Četvrtkom su se održavale radionice i sve što smo pripremili to bismo i realizirali (gluma, analiza, podjela materijala, pomoć i poticanje male djece da završe zadatak). Primjena ove strategije pozitivno je utjecala na učenike, predškolsku djecu i roditelje, učiteljicu i školu.

Zadovoljstvo učesnika

Ostvarena je bolja saradnja i komunikacija između učenika, doživljavaju sebe kao dio tima, raduju se uspjehu odjeljenja kao ličnom uspjehu, došli su do izražaja afiniteti učenika (za glumu, crtanje, organizaciju), samostalniji su i slobodniji u izražavanju ličnih stavova i osjećanja. Ovo iskustvo mene je potaknulo na veću motiviranost za korišćenje različitih izvora i metoda podučavanja, ponos na sopstveni rad, posvećenost učenicima i profesiji, saradnju sa kolegama i što je najvažnije promjene su dovele do interesantnije i kvalitetnije nastave. Ovaj razvojni rad namjeravam koristiti i sljedeće godine. ●

Literatura:

- Bognar, B. (2010). Škola koja razvija kreativnost
 Bojović, B. (2011). Moć mašte, moć pokreta
 Miller, B. (2001). Kako ostvariti uspješan kontakt s učenicima
www.dramskimetod.com

Koordinatorice i voditeljice programa
International Teacher Leadership za BiH:
Ivona Čelebičić i Andrea Soldo

Partneri:

JU Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa
smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju
Tuzla

OŠ "Kiseljak", Tuzla

OŠ "Mustafa Ejubović – Šejh Jujo", Mostar

OŠ Petra Bakule, Mostar

Udruženje Građana Evropski put Roma
HertsCam Network

Projekat podržao:

Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina

Urednik izdanja:

Namir Ibrahimović

Za izdavača:

proMENTE socijalna istraživanja

Lektor:

Namir Ibrahimović

DTP:

Boriša Gavrilović

Štampa:

Štamparija Fojnica d.o.o. Fojnica

Sarajevo, 2013.

proMENTE

proMENTE socijalna istraživanja je nevladina organizacija koja pruža usluge socijalnih istraživanja i rješenja kako za firme, tako i za neprofitne organizacije i javne ustanove.

Od svog osnivanja 2002. godine proMENTE je realizirao preko 100 istraživačkih projekata iz različitih društvenih oblasti.

U posebnom fokusu rada proMENTEa je provođenje istraživanja i akcija u oblasti obrazovanja koje imaju za cilj unapređenje obrazovnih politika i praksi koje su fleksibilne, participativne i koje potiču vrijednosti otvorenog društva.

www.promente.org
info@promente.org
Tel/fax: +387 33 556 866
Kranjčevićeva 35, 71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

FOD

Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina je nezavisna, neprofitna organizacija osnovana 1993. godine kao dio Fondacija otvoreno društvo. Fondacije sprovode niz inicijativa za unapređenje pravosuđa, obrazovanja, zdravstva, nezavisnih medija kao i za zaštitu i unapređenje života ljudi u marginalizovanim zajednicama.

www.osfbih.org.ba
osf@osfbih.org.ba
Tel: +387 33 44 44 88
M.Tita 19/3, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Open
Society Fund
Bosnia & Herzegovina

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Partnerska i/ili finansijska podrška.

